

بایسته‌ها و الزامات اجرایی به‌کارگیری پژوهشگران پسادکتری در حل مسائل کشور (موضوع بند «ب» ماده (۹۴) قانون برنامه هفتم پیشرفت)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۰/۲۱

شماره مسلسل:

۲۱۲۲۷

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

بایسته‌ها و الزامات اجرایی به‌کارگیری پژوهشگران پسادکتري در حل مسائل کشور (موضوع بند «ب» ماده (۹۴) قانون برنامه هفتم پیشرفت)

نوع گزارش: طرح / لایحه □، راهبردی ■، نظارتی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات فرهنگی و آموزش (گروه آموزش عالی، تحقیقات و فناوری)

تهیه و تدوین:

امین قنبری

مدیر مطالعه:

حسین نصیری

ناظران علمی:

موسی بیات، سعید شفیعا

ناظران علمی خارج از مرکز:

محمد جوان (معاون پژوهشی و فناوری دانشگاه تربیت مدرس)، نرگس حسین‌مردی (معاون سرآمدان و نخبگان بنیاد ملی نخبگان)، حمید طریفی حسینی (عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان)

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز:

محمود کمره‌ای (معاون آموزشی دانشگاه تهران)، درسا سادات موسوی (پژوهشگر پسادکتري دانشگاه صنعتی شریف)، حسن ملکی تبار (عضو هیئت علمی دانشگاه علم و صنعت)، سعید مداح (مدیر واحد ارتباط با جامعه و صنعت بنیاد ملی علم ایران)، مرتضی طاهری (معاون آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی)

صفحه آرا:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

زهرا کریمی

واژه‌های کلیدی:

- دوره پسادکتري
- پژوهشگر
- دانشگاه
- پسادکتري صنعتی، کاربردی، فناوریانه

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۰۲/۱

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه و بیان مسئله.....	۹
۲. وضعیت پژوهشگران پسادکتری در ایران.....	۱۰
۲-۱. بررسی و تحلیل اسناد سیاستی مرتبط با دوره پسادکتری در ایران.....	۱۰
۲-۲. وضعیت آماری پژوهشگران پسادکتری در ایران.....	۱۶
۲-۳. چالش‌های دوره پسادکتری در ایران.....	۱۷
۳. دوره پسادکتری در سایر کشورها.....	۱۹
۴. جمع‌بندی و پیشنهاد.....	۲۳
منابع و مآخذ.....	۲۷

فهرست جداول

جدول ۱. اسناد سیاستی (سند کلان، قانون، آیین‌نامه، شیوه‌نامه و برنامه) مرتبط با دوره پسادکتری در ایران.....	۱۱
جدول ۲. دوره پسادکتری در سایر کشورها.....	۲۰

فهرست شکل

شکل ۱. نمودار آمار پژوهشگران پسادکتری در ایران.....	۱۶
---	----

بایسته‌ها و الزامات اجرایی به‌کارگیری پژوهشگران پسادکتری در حل مسائل کشور (موضوع بند «ب» ماده (۹۴) قانون برنامه هفتم پیشرفت)

Doi: [10.22034/mrc.report.21227](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21227)

چکیده

با وجود اینکه در یکی دو دهه اخیر موضوع پسادکتری در کشور مورد توجه خط‌مشی‌گذاران واقع شده، اما از ظرفیت این دوره به‌درستی در حل مسائل کشور استفاده نشده است. براساس بند «ب» ماده (۹۴) قانون برنامه هفتم پیشرفت، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی مکلف شده‌اند حداقل ۲۰ درصد ظرفیت پژوهشگران پسادکتری خود را به دوره‌های کاربردی، صنعتی و فناورانه تقاضامحور اختصاص دهند، اما اجرای این بند در عمل با مسائل و مشکلات مختلفی مواجه شده است. در همین راستا، این گزارش به شناسایی چالش‌ها و مسائل اجرایی دوره پسادکتری مانند مشکلات سیستم جبران خدمات پژوهشگران پسادکتری (به‌خصوص که این افراد متأهل یا در سنین ازدواج قرار دارند)، کاربردی نبودن موضوعات دوره پسادکتری و مشارکت ضعیف دستگاه‌ها، شرکت‌ها و صنایع در دوره‌های پسادکتری و عدم نظارت کافی بر اساتید میزبان دوره پسادکتری پرداخته است. به همین منظور پیشنهاد‌های سیاستی برای اصلاح «آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری» با تأکید بر تجربه و عملکرد پژوهشگر، افزایش حداکثر فاصله زمانی مجاز بین اخذ مدرک دکتری تا دوره پسادکتری به ۵ سال، تعیین ظرفیت پذیرش محققان پسادکتری برای مؤسسات، مرکز فناوری و واحد صنعتی، تسهیل پذیرش پژوهشگر پسادکتری از میان دانش‌آموختگان بین‌المللی، در نظر گرفتن امتیاز برای ارتقای اساتید میزبان دوره‌های پسادکتری و تعریف پسادکتری مشترک با دانشگاه‌های بین‌المللی با هدف برون‌رفت از چالش‌ها و مسائل شناسایی شده و مؤثر واقع شدن دوره‌های پسادکتری برای حل مسائل کشور ارائه شده است.

بیان/شرح مسئله

هرساله افراد زیادی در مقطع دکتری دانش آموخته می‌شوند، اما با توجه به محدودیت‌های موجود در جذب هیئت علمی، جذب در دستگاه‌های اجرایی و بخش خصوصی و راه‌اندازی مشاغل کارآفرینانه، به‌درستی از ظرفیت دانش‌آموختگان دکتری در راستای مأموریت‌های دانشگاه‌ها و حل مسائل کشور استفاده نمی‌شود. دوره پسادکتری به‌عنوان شغل حرفه‌ای کوتاه‌مدت برای مقطع زمانی میان دانش‌آموختگی و یافتن شغل طراحی شده است و در کشورهای مختلف از دوره پسادکتری در راستای مأموریت‌های دانشگاه، توانمندسازی دانش‌آموختگان و حل مسائل کشور استفاده می‌شود. در این خصوص، براساس بند «ب» ماده (۹۴) قانون برنامه هفتم پیشرفت مقرر شد که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی حداقل ۲۰ درصد پژوهشگران پسادکتری خود را به دوره‌های کاربردی، صنعتی و فناورانه تقاضامحور اختصاص دهند. اما موفقیت هر خط‌مشی زمانی رخ می‌دهد که ملاحظات اجرای آن نیز مورد توجه قرار گرفته باشد. در همین راستا، در این گزارش به شناسایی چالش‌های اجرایی دوره پسادکتری و ارائه راهکارهای اجرایی برای حل مسائل و مشکلات اجرایی این دوره پرداخته شد.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

چالش‌ها و مسائل مختلفی در وادی عمل و اجرای دوره‌های پسادکتری وجود دارد که اجرای بند «ب» ماده (۹۴) برنامه هفتم پیشرفت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برخی از این مسائل و چالش‌ها عبارتند از:

- ۱- ابهام در خصوص متولی دوره پسادکتری:** بخش‌ها و نهادهای مختلفی در دوره پسادکتری مشارکت دارند که مشخص نبودن ساز و کارهای هماهنگی بین آن‌ها به ناهماهنگی در اجرا و ابهام در خصوص متولی این دوره منجر شده است.
- ۲- مشکلات سیستم جبران خدمات پژوهشگران پسادکتری:** حقوق پایین پژوهشگران پسادکتری (به‌خصوص که این افراد متأهل یا در سنین ازدواج قرار دارند)، مقاومت دستگاه‌ها نسبت به بیمه کردن پژوهشگران و فقدان تعلق یارانه‌های تغذیه و خوابگاه به پژوهشگران پسادکتری از جمله مشکلات سیستم جبران خدمات این دوره است.
- ۳- شاغل بودن همزمان پژوهشگران پسادکتری در سایر دستگاه‌ها:** بسیاری از پژوهشگران پسادکتری که به‌عنوان شغل حرفه‌ای، مشغول پژوهش هستند، به‌صورت همزمان در سایر دستگاه‌ها مشغول به کار هستند که باعث افت کیفیت دوره‌های پسادکتری شده است.
- ۴- فقدان نظارت کافی بر اساتید میزبان دوره پسادکتری:** اعضای هیئت علمی صرفاً با داشتن مرتبه دانشیاری و استادی می‌توانند پژوهشگر پسادکتری جذب کنند و نظارت و ارزیابی خاصی نسبت به چگونگی عملکرد آن‌ها در دوره‌های پسادکتری قبلی وجود ندارد.
- ۵- عمیق و کاربردی نبودن موضوعات دوره پسادکتری:** بسیاری از موضوعات دوره‌های پسادکتری در سطح این دوره نیستند و به‌درستی به پیشبرد علم و حل مسائل کشور منجر نمی‌شوند.
- ۶- مشارکت ضعیف دستگاه‌های اجرایی، شرکت‌ها و صنایع در بهره‌گیری از ظرفیت پژوهشگران پسادکتری:** به‌علت ارتباط ضعیف دانشگاه با جامعه و صنعت و همچنین ضعف فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی دوره‌های پسادکتری در کشور، از ظرفیت این پژوهشگران در حل مسائل بخش صنعت و جامعه کشور کمتر استفاده می‌شود.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

برای بهبود و ارتقای دوره پسادکتری در راستای پیشبرد علم و حل مسائل کشور پیشنهادها در سه بخش ارائه شده است که برخی از آن‌ها عبارتند از:

الف) تعریف مسائل و اولویت‌های پژوهشی

➤ **هدف‌مند کردن موضوعات دوره پسادکتری در راستای اولویت‌های پژوهشی کشور:** در راستای حل مسائل کشور، موضوعات تمامی دوره‌های پسادکتری که میزبان آن‌ها یکی از دستگاه‌های دولتی است در راستای «اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور در بازه زمانی ۱۴۰۷-۱۴۰۳» (مصوب شورای عالی عتف) باشد. بخش خصوصی نیز در صورت نیاز، تقاضای خود را این سامانه ثبت کند.

➤ **تمرکز همه فراخوان‌های دوره پسادکتری در سامانه ساجد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف):** در راستای اطلاع‌رسانی بهتر دوره‌های پسادکتری، همه فراخوان‌های پسادکتری (بنیادی، کاربردی، فناوری و صنعتی) در سامانه ساجد وزارت عتف انجام شود.

ب) پذیرش پسادکتری

➤ **پرداخت مبتنی بر سوابق و عملکرد پژوهشگران:** حقوق پژوهشگران پسادکتری ضمن تعیین حداقل مقدار اولیه آن، به صورت متغیر و براساس سوابق علمی و تجربی آن‌ها انجام شود. همچنین، میزان حقوق پسادکتری‌های کاربردی، فناوری و صنعتی (ضمن تعیین حداقل مقدار اولیه آن توسط وزارت علوم و بهداشت) براساس توافق میان پژوهشگران و کارفرمایان تعیین شود.

➤ **افزایش حداکثر فاصله زمانی مجاز بین اخذ مدرک دکتری تا دوره پسادکتری به ۵ سال:** در راستای استقبال بیشتر دانش‌آموختگان دکتری دانشگاه از دوره‌های پسادکتری، حداکثر فاصله زمانی مجاز بین اخذ مدرک دکتری و شروع دوره پسادکتری از ۴ به ۵ سال افزایش یابد.

➤ **تعیین ظرفیت پذیرش دوره پسادکتری برای دانشگاه‌ها:** در راستای ساماندهی دوره‌های پسادکتری در کشور، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت هر ساله براساس ارزیابی‌هایی که از دانشگاه‌ها دارند ظرفیت هر یک از دانشگاه‌ها را برای جذب پژوهشگران پسادکتری مشخص کنند.

ج) راهکارهای مربوط به دانشگاه‌ها و اعضای هیئت علمی

➤ **ارزیابی دوره‌های اساتید میزبان دوره پسادکتری:** برای ارتقای کیفیت این دوره، نظام ارزیابی برای اساتید میزبان دوره پسادکتری طراحی شود و عملکرد آن‌ها در راهنمایی دانشجویان ارشد، دکتری و پژوهشگران پسادکتری قبلی سنجیده شود. پذیرش هر نوع پژوهشگر جدید برای هر یک اساتید منوط به داشتن عملکرد موفق در این زمینه باشد.

➤ **برگزاری دوره پسادکتری مشترک بین دانشگاه و کارفرمایان بیرونی:** با توجه به ضرورت آمیخته شدن عرصه علم و عمل در نیل به حل مسئله، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت برگزاری دوره‌های پسادکتری (از نوع کاربردی، فناوری و صنعتی) مشترک میان دانشگاه‌ها و دستگاه‌ها را تعریف کنند.

➤ **برگزاری دوره‌های پسادکتری مشترک بین دانشگاه‌های داخلی و خارجی:** در راستای بهبود کیفیت دوره‌های پسادکتری و افزایش تعاملات و استفاده از ظرفیت دانشگاه‌های خارجی، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت اجرای دوره‌های پسادکتری مشترک میان دانشگاه‌های ایرانی و خارجی را تسهیل کنند.

۱. مقدمه و بیان مسئله

سالانه تعداد قابل توجهی از افراد جامعه، دانش آموخته دوره دکتری تخصصی می‌شوند (میانگین ۱۵ هزار نفر در سال) که اولین دغدغه آن‌ها بعد از دانش آموختگی، یافتن شغل مناسب با توجه به مدرک تحصیلی (رشته و مقطع) است. یکی از جایگاه‌های شغلی مورد انتظار برای این قشر، جذب شدن در دانشگاه‌ها در جایگاه هیئت علمی است که این امر به دلیل محدود بودن ظرفیت جذب و استخدام، در عمل باعث ایجاد هدررفت منابع علمی کشور در این بخش می‌شود. برگزاری دوره‌های پسادکتری (به عنوان دوره‌های حرفه‌ای کوتاه مدت با زمان معین برای دانش آموختگان دکتری است که برای انجام پروژه‌های تحقیقاتی، فناوری، صنعتی، کاربردی و ارتقای مهارت‌های تخصصی بدون صدور مدرک تحصیلی اجرا می‌شود) هم از نظر ایجاد بستر انجام کارهای پژوهشی و هم افزایش شانس اشتغال به عنوان عضو هیئت علمی، در بسیاری از مواقع باعث جذابیت برای بسیاری از دانش آموختگان مقطع دکتری می‌شود [۱].

دوره پسادکتری در چند دهه اخیر در آموزش عالی کشورهای مختلف به شدت رواج یافته است [۲]. این پژوهشگران منبعی غنی برای انجام پژوهش در حل مسائل کشور و بهترین منبع برای یافتن استعداد های هیئت علمی هستند [۳]. بنابراین، پژوهشگران پسادکتری باعث تقویت مأموریت‌های گوناگون دانشگاه‌ها به خصوص (تحقیق، توسعه و حل مسائل کشور) می‌شوند. از همین رو این دوره مورد توجه جدی خط‌مشی‌گذاران آموزش عالی کشورهای مختلف قرار گرفت و دانشگاه‌های مختلف سرمایه‌گذاری‌های زیادی برای ورود افراد به این دوره می‌کنند [۴]. برای مثال می‌توان به دانشگاه‌های ایالات متحده آمریکا اشاره کرد که بر اساس داده‌های بنیاد ملی علم آمریکا، دانشگاه‌های این کشور در حالی که در سال ۱۹۷۹ تعداد ۱۸۱۰۱ نفر به عنوان پژوهشگر پسادکتری جذب کرده بودند، این تعداد در سال ۲۰۲۲ به ۶۲۷۵۰ نفر افزایش یافت [۵]. اما با وجود چنین اهمیتی، در کشور ما به درستی در دهه‌های اخیر به این دوره توجه کافی نشده و در خصوص آن خط‌مشی‌گذاری‌های درستی انجام نشد که در نتیجه آن، دانش آموختگان دوره دکتری استقبال کمی از این دوره داشته‌اند. بر اساس داده‌های موجود در سال ۱۴۰۲ تعداد ۷۰۶ نفر و سال ۱۴۰۳، تعداد ۸۱۸ نفر به عنوان پژوهشگر پسادکتری در دانشگاه‌های مختلف کشور جذب شدند [۶].

علاوه بر استقبال کم دانش آموختگان دکتری از دوره پسادکتری، مسئله توزیع پژوهشگران پسادکتری نیز از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا در حال حاضر افراد بیشتر در دوره‌های پسادکتری غیر تقاضا محور شرکت می‌کنند. در سال ۱۴۰۱ از میان ۸۷۹ نفری که وارد دوره پسادکتری شدند، ۳۵۹ نفر در گروه‌های علوم پایه، ۲۶۹ نفر در گروه‌های فنی و مهندسی و ۱۴۶ نفر در گروه‌های علوم انسانی، در گروه کشاورزی و منابع طبیعی ۹۰ نفر و در گروه‌های هنر و معماری و دامپزشکی به ترتیب ۹ و ۶ نفر شرکت کردند [۱]. این در حالی است که در کشور چین (که شروع دوره پسادکتری در آن به سال ۱۹۸۵ برمی‌گردد) از سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۸ تعداد ۲۰۰ هزار نفر در دوره پسادکتری مشغول بودند. در چین هر پژوهشگر پسادکتری به طور متوسط دو پروژه پژوهشی را به مدت دو سال انجام می‌دهد که در این سال‌ها پروژه‌های ملی حدود ۳۷ درصد کل پروژه‌ها را تشکیل می‌دهند و به این شکل از ظرفیت پژوهشگران پسادکتری برای حل مسائل کشور استفاده می‌شود. آن‌ها همچنین ۸۹۹۹۸ اختراع ثبت شده و ۲۲۴۰۵ اختراع ثبت شده در مدل‌های کاربردی ارائه داده‌اند [۷].

اهمیت دوره پسادکتری به دلیل سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته روی دانش آموختگان دکتری (در طول تحصیل)، دانش و تخصص آن‌ها، بیکاری و گاهی مهاجرت آن‌ها، باعث شده که در چند سال اخیر توجه خط‌مشی‌گذاران به

این دوره بیشتر شود. در همین راستا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال ۱۴۰۱ «آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری» را تصویب کرد و به‌طور خاص در برنامه هفتم پیشرفت (بند «ب» ماده (۹۴)) نیز تأکید شده که دانشگاه‌ها باید حداقل ۲۰ درصد پژوهشگران پسادکتری خود را به دوره‌های کاربردی، صنعتی و فناورانه تقاضامحور اختصاص دهند. اما فارغ از خط‌مشی‌هایی که برای دوره پسادکتری تدوین می‌شوند (که این نیز اهمیت خاص خود را دارد)، موفقیت و تحقق این خط‌مشی‌ها زمانی رخ می‌دهد که ملاحظات اجرایی آن‌ها مورد توجه قرار گرفته باشد. اساساً بسیاری از خط‌مشی‌ها به دلیل نادیده گرفتن ملاحظات اجرایی آن‌ها با شکست مواجه می‌شوند. بنابراین، در این گزارش تلاش می‌شود ضمن واکاوی وضعیت پسادکتری در ایران و مسائل مربوط به آن، ملاحظات اجرای بند «ب» ماده (۹۴) برنامه هفتم پیشرفت (مبنی بر اختصاص حداقل ۲۰ درصد پژوهشگران پسادکتری به دوره‌های کاربردی، صنعتی و فناورانه تقاضامحور) واکاوی شده تا با توجه به آن‌ها در وادی عمل، تحقق و اجرای مطلوب این خط‌مشی بیش از پیش امکان‌پذیر شود.

۲. وضعیت پژوهشگران پسادکتری در ایران

۲-۱. بررسی و تحلیل اسناد سیاستی مرتبط با دوره پسادکتری در ایران

سوابق سیاستی و قانونی دوره پسادکتری در ایران برخلاف دوره‌های تحصیلی دیگر عمر کمتری دارد به گونه‌ای که می‌توان گفت این دوره هنوز در مراحل ابتدایی شکل‌گیری قرار دارد. در طی سال‌های اخیر، دوره پسادکتری کم‌وبیش مورد توجه خط‌مشی‌گذاران قرار گرفته و گاهی در اسناد سیاستی وجود دارد که در جدول زیر می‌توان این مصوبات را مشاهده کرد.

جدول ۱. اسناد سیاستی (سند کلان، قانون، آیین‌نامه، شیوه‌نامه و برنامه) مرتبط با دوره پسادکتری در ایران

ردیف	نام سند	ماده	مرجع تصویب‌کننده	محتوای مصوبه
۱	سند نقشه جامع علمی کشور (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۴)	اعطای مأموریت ویژه به برخی از مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی ممتاز و تقویت دوره‌های پسادکتری برای گسترش مرزهای دانش و احراز رتبه‌های ممتاز در رتبه‌بندی جهانی. شورای عالی انقلاب فرهنگی اقدام ملی ۱۲ ذیل راهبرد کلان ۶		
۲	سند راهبردی علوم و فناوری‌های شناختی (مصوب ۱۳۹۰/۸/۳)	ماده (۷) بند «۱»	شورای عالی انقلاب فرهنگی	پشتیبانی از راه‌اندازی دوره‌های پسادکتری در حوزه‌های مرتبط.
۳	دستور العمل حمایت از دوره‌های پسارشد و پسادکتری (مصوب ۱۳۹۱)	مواد ۱۱ گانه	بنیاد ملی علم ایران ^۱	در نظر گرفتن حمایت‌های مادی و معنوی گوناگون برای پژوهشگران پسادکتری.
۴	شیوه‌نامه بهره‌مندی دانش‌آموختگان برتر دانشگاهی از تسهیلات دوره پسادکتری (طرح شهید چمران بنیاد ملی نخبگان) (مصوب ۱۳۹۴)	مواد ۹ گانه	هیئت امنای بنیاد ملی نخبگان	در نظر گرفتن حمایت‌های مادی و معنوی گوناگون برای پژوهشگران پسادکتری.
۵	برنامه وزیر پیشنهادی علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۶) ^۲	برنامه توسعه سرمایه‌های انسانی آموزشی، پژوهشی و فناورانه بند «۲»	-	توسعه استفاده از فرصت‌های مطالعاتی، دوره‌های پسادکتری در داخل و خارج از کشور و شرکت در دوره‌های کارگاهی و آموزشی.
۶	برنامه وزیر پیشنهادی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دولت دوازدهم ^۳ (۱۳۹۶)	اقدام ۲ از کارکرد پژوهش	-	تربیت نیروی انسانی علاقه‌مند و محقق از طریق برنامه پزشک پژوهشگر - دستیار پژوهش و دوره‌های پسادکتری.

۱. نام این بنیاد، قبلاً «صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور» بود.

۲. دکتر منصور غلامی.

۳. دکتر سیدحسن قاضی‌زاده هاشمی.

ردیف	نام سند	ماده	مرجع تصویب‌کننده	محتوای مصوبه
۷	برنامه وزیر پیشنهادی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دولت دوازدهم ^۱ (۱۳۹۷)	اقدام ۱۵ از مداخله‌های اجرایی قلمروی پژوهش	-	تقویت دوره‌های تحصیلات تکمیلی، توسعه دوره‌های دکتری بر پایه تحقیق و پسادکتری.
۸	قانون بودجه سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ - ۱۳۹۹-۱۴۰۰-۱۴۰۱	تبصره «۹» بند «ط» (۱۳۹۷)، تبصره «۹» بند «ح» (۱۳۹۸-۱۳۹۹)، تبصره «۹» بند «و» (۱۴۰۰-۱۴۰۱)	مجلس شورای اسلامی	هزینه‌کرد ۴۰ تا ۶۰ درصدی هزینه‌ی امور پژوهشی شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در قالب پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها و طرح‌های پسادکتری.
۹	برنامه وزیر پیشنهادی علوم، تحقیقات و فناوری ^۲ (مرداد ۱۴۰۰)	راهبرد تحول آفرین نهم و برنامه‌کلان شماره ۱۸	-	راهبرد تحول آفرین نهم: تحول در نظام تأمین مالی، جبران خدمت پژوهانه دوره‌های دکتری و پسادکتری و بودجه‌ریزی عملیاتی دانشگاهی. برنامه‌کلان شماره ۱۸: به‌کارگیری دانش‌آموختگان دوره دکتری دانشگاه‌ها در قالب پژوهشگران تمام‌وقت پسادکتری و دستیار پژوهشی در فعالیت‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه‌ها از محل جذب پژوهانه (گرن‌ت) اعضای هیئت علمی با صندوق‌های تأمین مالی، کارفرمایان خارج از دانشگاه و درآمدهای اختصاصی دانشگاه و ایجاد اولویت برای پژوهشگران پسادکتری در جذب به‌عنوان عضو هیئت علمی.
۱۰	مصوبات بیست و هشتمین جلسه شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) (مصوب ۱۴۰۱/۵/۱۲)	بند «۶» جزءهای «۱-۶» و «۲-۶»	شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری	بند «۶» تصویب «طرح ملی جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری». ۱-۶. تدوین آیین‌نامه اجرایی «طرح ملی جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری» توسط دبیرخانه شورا با همکاری دستگاه‌های مربوطه و تصویب آن در کمیسیون دائمی شورای عالی عتف. ۲-۶. تأمین مالی دوره‌های پسادکتری از محل اعتبارات صندوق شورای عالی عتف، اعتبارات دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دانش‌بنیان و صنعتی.
۱۱	آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری (مصوب ۱۴۰۱/۵/۱۲)	مواد ۱۳ گانه آیین‌نامه	کمیسیون دائمی شورای عالی عتف	- معرفی ۴ نوع دوره پسادکتری (بنیادی، کاربردی، فناوری و صنعتی). - تشکیل کارگروه پسادکتری. - محسوب شدن دوره پسادکتری به‌عنوان امریه و جایگزین خدمت سربازی. - تعیین شیوه تأمین مالی دوره پسادکتری.

۱. دکتر سعید نمکی.
۲. دکتر محمدعلی زلفی گل.

ردیف	نام سند	ماده	مرجع تصویب‌کننده	محتوای مصوبه
۱۲	آیین‌نامه جذب دانش‌آموختگان برتر برگزیده بنیاد ملی نخبگان به‌عنوان عضو هیئت علمی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی کشور (مصوب ۱۴۰۲/۳/۹)	ماده (۶) بند «۶-۷»	شورای عالی انقلاب فرهنگی	مكلف شدن بنیاد ملی نخبگان به اصلاح شیوه‌نامه‌های مربوطه مانند حمایت‌های پسادکتری.
۱۳	مصوبه اساسنامه صندوق شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (مصوب ۱۴۰۲/۸/۱۶)	ماده (۴) بند «۹»	شورای عالی انقلاب فرهنگی	حمایت از انجام پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی و دوره پسادکتری مؤسسات و اشخاص حقیقی در راستای رفع نیازهای جامعه و صنعت.
۱۴	اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی (مصوب ۱۴۰۲/۸/۲۲)	فصل دوم- ماده (۱۷) - بند «۱»	فرمانده کل قوا	امکان برگزاری دوره‌های پسادکتری توسط دانشگاه عالی دفاع ملی در حوزه‌های مرتبط.
۱۵	آیین‌نامه جامع اعطای رتبه تحصیلی (بورس) به دانشجویان ایرانی (مصوب ۱۴۰۳/۳/۱۳)	تبصره ماده (۵)، ماده (۱۰ و ۱۱)	هیئت وزیران	تبصره ماده (۵) - امکان بهره‌مندی پژوهشگران پسادکتری حاضر در شرکت‌های دانش‌بنیان از رتبه‌های تحصیلی. ماده (۱۰) - بورس دانشجویان و فارغ‌التحصیلان مستعد برای ادامه تحصیل در دوره کارشناسی ارشد، دکتری و پسادکتری در دانشگاه‌ها و مراکز علمی و تحقیقاتی معتبر داخل و خارج کشور. ماده (۱۱) - فراهم کردن شرایط لازم برای اعزام دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد، دکتری تخصصی و پسادکتری برای تحصیل در دانشگاه‌های برتر خارج کشور توسط وزارت عتف با همکاری وزارت امور خارجه.
۱۶	قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۴۰۳/۴/۱۸)	ماده (۹۴) - بند «ب»	مجلس شورای اسلامی	مؤسسات آموزشی و پژوهشی و فناوری مکلفند حداقل بیست درصد (۲۰٪) از پژوهشگران دوره پسادکتری خود را به دوره‌های پسادکتری کاربردی، صنعتی و فناوریانه تقاضامحور طبق آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری مصوب شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری اختصاص دهند.

ردیف	نام سند	ماده	مرجع تصویب‌کننده	محتوای مصوبه
۱۷	برنامه وزیر پیشنهادی علوم، تحقیقات و فناوری دولت چهاردهم ^۱ (۱۴۰۳)	اولویت راهبردی ۵: بندهای «۹-۵» «۱۳-۵» «۱۴-۵» «۱۶-۵» و اولویت راهبردی ۷: بند «۷-۲»	-	بند «۹-۵»: به‌کارگیری دانش‌آموختگان دوره دکتری دانشگاه‌ها در قالب پژوهشگران تمام‌وقت پسادکتری و دستیار پژوهشی در فعالیت‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه‌ها از محل جذب پژوهانه (گرن‌ت) اعضای هیئت علمی یا صندوق‌های تأمین مالی، کارفرمایان خارج از دانشگاه و درآمدهای اختصاصی دانشگاه و ایجاد اولویت برای پژوهشگران پسادکتری در جذب به‌عنوان عضو هیئت علمی. بند «۱۳-۵»: حمایت از افزایش دوره‌های پسادکتری و اجرای آیین‌نامه مربوطه مصوب شورای عالی عتف. بند «۱۴-۵»: افزایش کمی امریه‌های سربازی برای فارغ‌التحصیلان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری و همچنین محققان پسادکتری. بند «۱۶-۵»: طراحی مسیر جذب اعضای هیئت علمی از طریق دوره‌های پسادکتری. بند «۷-۲»: افزایش دوره‌های پسادکتری «کاربردی»، «صنعتی» و «فناورانه» تقاضامحور.
۱۸	برنامه وزیر پیشنهادی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دولت چهاردهم ^۲ (۱۴۰۳)	اقدام ۱۹ از اقدامات راهبردی حوزه پژوهش	-	اقدام ۱۹: حمایت و بهبود کیفی جذب دانشجویان دوره‌های تربیت دکتری تخصصی پژوهشی علوم پزشکی و گسترش دوره‌های پسادکتری
۱۹	آیین‌نامه اجرایی بند «الف» ماده (۹۴) قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (موضوع پژوهانه جامع) (مصوب ۱۴۰۴/۱/۶)	ماده (۷) - تبصره «۱»	هیئت وزیران	تبصره «۱» ماده (۷) - پژوهانه طرح‌های پژوهشی در همکاری با پژوهشگران پسادکتری از ضریب تشویقی بالاتری برخوردارند.
۲۰	سند ستاد توسعه علوم و فناوری افتا (امنیت سایبری) (مصوب ۱۴۰۴/۲/۱۴)	ماده (۶) - بند «۶» - جزءهای «الف» و «ب»	هیئت وزیران	الف) پیشنهاد ایجاد دوره پسادکتری در حوزه افتا متناسب با اهداف ستاد به وزارت عتف. ب) پیشنهاد افزایش ظرفیت پذیرش پژوهشگران پسادکتری در حوزه افتا به وزارت عتف.

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

۱. دکتر حسین سیمایی صراف.
۲. دکتر محمدرضا ظفرقندی

بررسی اسناد و مدارک سیاستی کشور نشان می‌دهد که واژه «پسادکتری» برای اولین بار در اسناد سیاستی کشور در سند نقشه جامع علمی کشور در سال ۱۳۸۹ ذکر شده و پس از آن نیز به شکل‌های متفاوتی به آن توجه شده است. در ادامه نتایج تحلیل اسناد سیاستی پیرامون موضوع پسادکتری بیان شده است:

۱ تغییر رویکرد خط‌مشی‌گذاران از برگزاری و گسترش کمی دوره پسادکتری به مسائل کیفی دوره: با مرور اسناد سیاستی مرتبط با دوره پسادکتری، یک نوع تغییر توجه از گسترش کمی به موضوعات کیفی این دوره مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر، با توجه به اینکه دوره پسادکتری از عمر کوتاهی در کشور برخوردار است، طبیعی است در ابتدا خط‌مشی‌گذاران عمده توجه خود را به راه‌اندازی و گسترش دوره پسادکتری معطوف سازند (مانند آن چیزی که در نقشه جامع علمی کشور در سال ۱۳۸۹ آمد). سپس با گذشت زمان موضوعات کیفی دوره (مانند آن چیزی که در آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری در سال ۱۴۰۱ آمد و بر موضوعاتی مانند انواع دوره پسادکتری، چگونگی تأمین مالی دوره تأکید داشت) مورد توجه خط‌مشی‌گذاران واقع شد.

۲ تغییر جهت بهره‌گیری از ظرفیت پژوهشگران پسادکتری از حوزه بنیادی به سمت حل مسئله: با بررسی اسناد سیاستی، نوعی تغییر رویکرد از بنیادی به سمت حل مسئله مشاهده می‌شود. برای مثال در نقشه جامع علمی کشور در سال ۱۳۸۹ خط‌مشی‌گذار خواستار به‌کارگیری پسادکتری در راستای توسعه مرزهای دانش و احراز رتبه‌های ممتاز در رتبه‌بندی جهانی شده است؛ اما در قانون برنامه هفتم پیشرفت، حل مسئله و پاسخ به نیازهای کشور مدنظر است.

۳ تغییر رویکرد مصوبات از تأکید بر توسعه پسادکتری در چند دانشگاه برتر با هدف توسعه مرزهای دانش به سمت رویکردهای حل مسئله در سطح ملی: به عبارت روشن‌تر در مصوبات سال ۱۳۸۹ (به‌عنوان نقطه شروع توجه به پسادکتری) خط‌مشی‌گذار بحث پسادکتری را محدود به دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی ممتاز و ویژه، آن هم برای توسعه مرزهای دانش کرده است. اما در مصوبات بعدی به‌ویژه مصوبه ۱۴۰۱/۰۵/۱۲ شورای عالی عتف، توسعه پسادکتری در گستره ملی و آن هم در حل مسائل کشور مدنظر قرار گرفته است.

۴ توجه پراکنده و غیر متمرکز به موضوع پسادکتری: در بیشتر سال‌ها به‌صورت پراکنده به موضوع پسادکتری توجه شده است. به تعبیر دیگر، خط‌مشی منسجم و متمرکزی در خصوص پسادکتری در کشور وجود ندارد و موضوع پسادکتری در کشور به‌عنوان یک مسئله جدی که نیازمند رسیدگی خط‌مشی‌گذار باشد مطرح نیست.

۵ گسترش حمایت‌ها از پرداخت صرف حقوق و دستمزد به سایر مشوق‌ها: با عبور از اولین مصوبات، خط‌مشی‌گذار در کنار پرداخت حقوق، مزایایی مانند جایگزینی خدمت سربازی، جذب به‌عنوان عضو هیئت علمی و بورسیه و اعزام به خارج را برای دوره پسادکتری مدنظر قرار می‌دهد. این امر نشان‌دهنده بیشتر شدن اهمیت و کارآمدسازی دوره پسادکتری برای خط‌مشی‌گذار است.

۶ توجه کمتر به دوره پسادکتری حوزه پزشکی نسبت به حوزه‌های غیر پزشکی: بررسی اسناد سیاستی مرتبط با پسادکتری نشان می‌دهد که موضوع پسادکتری در وزارت بهداشت کمتر (به نسبت وزارت علوم) مورد توجه واقع شده و به غیر از برنامه‌های پیشنهادی وزرای بهداشت در هیچ‌سندی سخن از موضوع پسادکتری نیست.

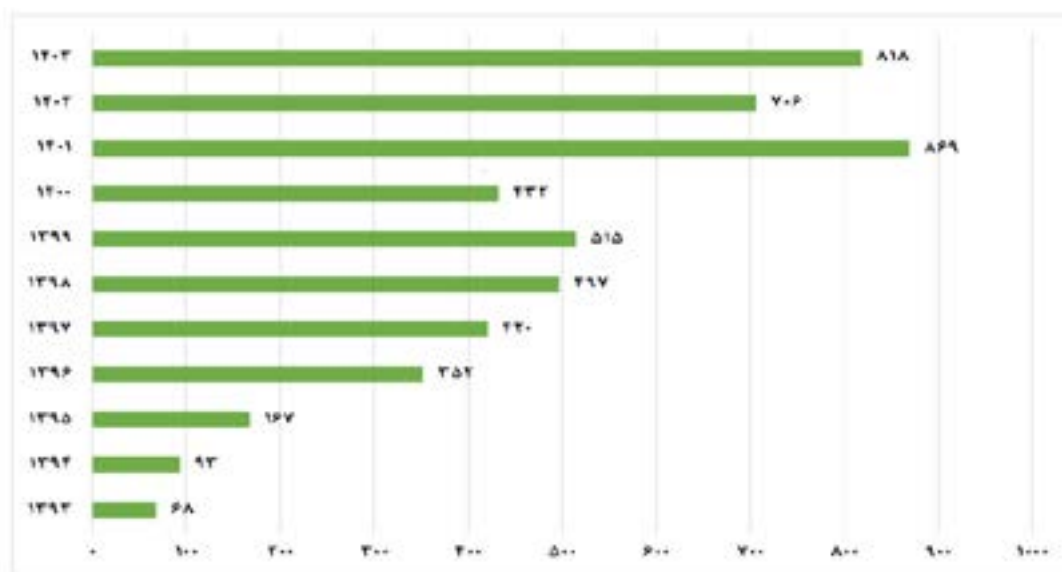
۷ توجه کم به مسائل اجرایی دوره پسادکتری: در اغلب اسناد سیاستی مرتبط با موضوع پسادکتری، جنبه‌ها و الزام‌های مختلف اجرایی (مسائل اداری، رفاهی، حقوقی، نظارتی و به‌طور کلی اجرایی) دوره پسادکتری دیده نشده که این امر به‌طور حتم بر روی کیفیت اجرای دوره تأثیرگذار است.

۲-۲. وضعیت آماری پژوهشگران پسادکتری در ایران

برخلاف مقاطع تحصیلی رسمی که تقاضای کافی برای آن در کشور وجود دارد، برای دوره پسادکتری تقاضای کافی نیست. همین علت باعث شده که فرایندها، رویه‌ها و سازوکارهای توسعه این دوره برخلاف سایر مقاطع تحصیلی کمتر مورد توجه خط‌مشی‌گذاران قرار گرفته باشد. در نتیجه، ضعف در ابعاد کمی و کیفی دوره پسادکتری در ایران است. برای نمونه، در سال ۱۴۰۱ که از لحاظ کمی بیشترین تعداد پژوهشگر پسادکتری گزارش شده است تنها ۸۶۹ نفر به‌عنوان پژوهشگر پسادکتری جذب شد. این در حالی است که در همین سال (سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱) دانش‌آموختگان دکتری ۱۵۴۰۹ نفر بودند. در شکل زیر وضعیت آماری پسادکتری در سال‌های مختلف نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، با وجود اینکه طی این سال‌ها، تعداد پژوهشگران پسادکتری در کشور افزایش یافته است، اما هنوز نسبت به سایر کشورها^۱ و ظرفیت‌های موجود کشور (به‌خصوص تعداد دانش‌آموختگان مقطع دکتری و تعداد اعضای هیئت علمی کشور) این تعداد پژوهشگر پسادکتری ناچیز است.

شکل ۱. نمودار آمار پژوهشگران پسادکتری در ایران [۶]

۱. به‌عنوان نمونه کشور ایالات متحده آمریکا در سال ۱۹۷۹ تعداد ۱۸۱۰۱ و در سال ۲۰۲۲ تعداد ۶۲۷۵۰ پژوهشگر پسادکتری جذب کرد [۵]. در همین سال بالغ بر ۱۹۴ هزار دانشجوی دکتری در حال تحصیل بودند. یعنی معادل حدود ۳۰ درصد تعداد دانشجویان دکتری، پژوهشگر پسادکتری جذب شده است.

۲-۳. چالش‌های دوره پسادکتری در ایران

دوره پسادکتری در ایران علاوه بر اینکه از کیفیت پایین خط‌مشی‌های این حوزه تحت تأثیر قرار گرفته، در مقام اجرا نیز با مسائل و چالش‌های متفاوتی مواجه است؛ مسائل و چالش‌هایی که در صورت نادیده گرفته شدن، شکست خط‌مشی‌های مرتبط با دوره پسادکتری را در پی دارد. در ادامه، به مسائل و چالش‌های اجرایی دوره پسادکتری در کشور پرداخته می‌شود.^۱

۱. ابهام در خصوص متولی دوره‌های پسادکتری: در سطح دانشگاه‌ها با اینکه معاونت پژوهشی به‌عنوان متولی این دوره معرفی می‌شود اما در نظام‌های ارزیابی (مانند ISC) دوره پسادکتری امتیازات معاونت آموزشی لحاظ می‌شود. در سطحی بالاتر نیز، متولی اصلی این دوره مشخص نیست و هر کدام از بخش‌های دبیرخانه شورای عتف، معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (به‌طور خاص دفتر ارتباط با صنعت و جامعه) در این دوره ایفای نقش می‌کنند. همچنین، نهادهای حامی مختلفی (دفتر ارتباط با صنعت و جامعه وزارت عتف، صندوق عتف، صندوق نوآوری و شکوفایی، دانشگاه‌ها، بنیاد ملی علم و نخبگان) برای دوره پسادکتری وجود دارد که گاهی میان آن‌ها ناهماهنگی‌هایی (در مسائل اداری پذیرش، پرداخت حقوق، بیمه و ...) وجود دارد که بر روی کیفیت دوره پسادکتری تأثیر می‌گذارد. همچنین، تعدد نهادهای عهده‌دار انواع مختلف پسادکتری به ابهام متولی دوره پسادکتری می‌افزاید. متولی دوره‌های پسادکتری بنیادی و کاربردی، دانشگاه‌ها هستند؛ متولی دوره پسادکتری فناورانه، معاونت علمی ریاست جمهوری بوده و متولی دوره پسادکتری صنعتی، وزارت صنعت، معدن و تجارت است.

۲. فرایند اداری دوره پسادکتری: بخش‌های مختلفی از دانشگاه درگیر فرایند اداری دوره پسادکتری می‌شوند و به‌علت هماهنگی پایین میان آن‌ها، این فرایند زمان‌بر است به گونه‌ای که گاهی طی کردن مراحل اداری ابتدایی (پذیرش و پرداخت حقوق) دوره تا یک سال طول می‌کشد. همچنین، ایجاد کد سمات^۲ برای پژوهشگران پسادکتری توسط وزارت عتف فرایندی زمان‌بر است و از آنجا که برخی از حمایت‌هایی که از پژوهشگران پسادکتری می‌شود (مانند حمایت‌های بنیاد ملی نخبگان) منوط به داشتن کد سمات است، در ارائه حمایت‌های لازم از پژوهشگران پسادکتری اختلال ایجاد می‌شود.

۳. مشکلات سیستم جبران خدمات پژوهشگران پسادکتری: یکی از مشکلات اصلی دوره پسادکتری در کشور مربوط به سیستم جبران خدمات پژوهشگران پسادکتری است. از جمله این مشکلات می‌توان به حقوق بسیار پایین پژوهشگران پسادکتری، مقاومت دانشگاه‌ها در قبال بیمه کردن پژوهشگران پسادکتری (به دلیل اینکه ممکن است پس از دوره پسادکتری، افراد ادعای رابطه استخدامی کنند) و فقدان بهره‌مندی پژوهشگران پسادکتری از یارانه‌های خوابگاهی و تغذیه‌ای دانشگاه‌ها اشاره کرد. همچنین براساس ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری، طول دوره یک سال و با تأیید کارگروه تا سه سال قابل تمدید است، اما در عمل صرفاً برای یک سال حقوق به پژوهشگر پرداخت می‌شود و برای مدت زمان بیشتر از آن حقوقی پرداخت نمی‌شود. این امر با توجه به تمام نشدن بسیاری از دوره‌های پسادکتری ظرف یک سال، بر کیفیت این دوره‌ها تأثیر گذار است. از دیگر مشکلات سیستم جبران خدمات، نهادهای پرداخت کننده حقوق پژوهشگران درصدی مبلغی را که باید برای آن‌ها پرداخت کنند، نزد خود به‌عنوان ضمانت تحویل خروجی و دستاورهای لازم نگه می‌دارند که این امر با توجه به پایین بودن مبلغ پرداختی به پژوهشگران، زمینه‌ساز مشکلاتی برای آن‌ها شده است.

۴. عدم فعالیت تمام وقت پژوهشگران پسادکتری: براساس ماده (۵) «آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری»، پژوهشگران پسادکتری باید به‌صورت تمام وقت مشغول دوره پسادکتری باشند (در دستگاه دیگر شاغل نباشند)، اما در بسیاری از مواقع دانشگاه‌ها افرادی را به‌عنوان پژوهشگر پسادکتری جذب می‌کنند (به‌صورت بدون حقوق و بیمه) که هم‌زمان در دستگاه‌های دولتی یا خصوصی مشغول به کار هستند و این امر به پایین آمدن کیفیت دوره پسادکتری منجر شده است.

۱. لازم به ذکر است در تاریخ ۵ مرداد ۱۴۰۴ جلسه‌ای با حضور مسئولین مرتبط از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه‌ها (تربیت مدرس، صنعتی شریف، علم و صنعت، تهران، علامه طباطبائی و دانشگاه آزاد اسلامی)، بنیاد ملی علم، بنیاد ملی نخبگان، پژوهشگران پسادکتری در خصوص دوره‌های پسادکتری در ایران در مرکز پژوهش‌های مجلس برگزار شد و عمده چالش‌های مطرح شده در این گزارش از این جلسه استخراج شده است.

۲. سمات نام سامانه‌ای است در شورای عتف که عنوان پروژه‌های پژوهشی در آنجا ثبت می‌شود و یک کد دریافت می‌شود. سمات سامانه‌ای است که برای جلوگیری از انجام پژوهش‌های تکراری ایجاد شده است.

۵ کم بودن حداکثر فاصله زمانی مجاز میان اخذ مدرک دکتری و شروع دوره پسادکتری: براساس ماده (۵) «آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری»، حداکثر فاصله زمانی مجاز میان اخذ مدرک دکتری تا شروع دوره پسادکتری ۴ سال است. با توجه به اینکه دوره پسادکتری در ایران عمر کوتاهی دارد و با ظرفیت‌های کم در دهه اخیر ایجاد شده است، بسیاری از فارغ‌التحصیلان مقطع دکتری کشور نتوانسته‌اند از ظرفیت‌های محدود گذشته استفاده کنند.

۶ امتیاز نداشتن میزبانی دوره پسادکتری در آیین‌نامه ارتقای مرتبه: در حال حاضر امتیازی برای اساتید راهنمای (اساتید میزبان) دوره‌های پسادکتری در آیین‌نامه‌های ارتقای مرتبه و ترفیع سالانه اعضای هیئت علمی لحاظ نمی‌شود و همین امر به کاهش انگیزه و استقبال آنان از پذیرش پژوهشگر پسادکتری منجر شده است.

۷ فقدان نظارت کافی بر اساتید میزبان دوره پسادکتری: در حال حاضر تمامی اعضای هیئت علمی با مرتبه دانشیار و استاد بدون هیچ‌گونه محدودیتی می‌توانند نسبت به پذیرش پژوهشگر پسادکتری اقدام کنند و نظارت و ارزیابی خاصی از نحوه عملکرد آنان در طول دوره پسادکتری انجام نمی‌شود. این امر باعث شده گاهی اساتید میزبان دوره پسادکتری در ایفای تعهدات حرفه‌ای خود کوتاهی کنند.

۸ عمیق و کاربردی نبودن موضوعات دوره پسادکتری: بسیاری از موضوعات دوره پسادکتری که دانشگاه‌ها یا دستگاه‌های (دولتی و خصوصی) طرح می‌کنند متناسب با سطح و توان پژوهشگران پسادکتری نیستند و به تعبیر دیگر از عمق پژوهشی لازم برخوردار نیستند و به حل مسائل کشور منجر نمی‌شوند. در حال حاضر، رویه‌های موجود مرتبط با دوره پسادکتری، حساسیت و ارزیابی دقیق و کیفی را در خصوص موضوعات دوره پسادکتری ایجاد نمی‌کنند.

۹ نگاه کارمندی و اداری به پژوهشگران پسادکتری: با وجود اینکه پژوهشگری یک شغل حرفه‌ای محسوب می‌شود، اما در برخی دانشگاه‌ها و دستگاه‌های کشور به پژوهشگران پسادکتری مانند کارمند نگریسته می‌شوند که در تمامی ساعات اداری طول هفته باید در دانشگاه و دستگاه حضور داشته باشند. مطابق با بند «ج» ماده (۶) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری، پژوهشگران ملزم هستند که به‌صورت تمام وقت در مؤسسه، مرکز فناوری و واحد صنعتی (دستگاه به‌کارگیرنده) حضور داشته باشند و همین مصوبه زمینه بروز چنین مشکلی را فراهم کرده است.

۱۰ اطلاع‌رسانی ضعیف فراخوان‌های دوره پسادکتری: در حال حاضر، فراخوان‌های دوره پسادکتری به‌صورت پراکنده توسط دانشگاه‌ها و وزارت عتف در زمان‌های متفاوت و سایت‌ها و سامانه‌های مختلف اطلاع‌رسانی می‌شود. این امر باعث شده بسیاری از دانش‌آموختگان علاقه‌مند به دوره پسادکتری از فراخوان‌های اعلان شده آگاهی نیابند و به نوعی اصل ایجاد فرصت برابر برای داوطلبین مخدوش شود. برای نمونه، دانشگاه مراغه در آبان ۱۴۰۴، پژوهشکده سوانح طبیعی در شهریور ۱۴۰۴، دانشگاه الزهراء در اردیبهشت ۱۴۰۴، دانشگاه علم و صنعت در مهر ۱۴۰۴ فراخوان پذیرش پژوهشگر پسادکتری داده‌اند.

۱۱ ضعف تعاملات بین‌المللی دانشگاه‌ها در خصوص دوره پسادکتری: با وجود اینکه یکی از اهداف نظام آموزش عالی کشور بین‌المللی شدن دانشگاه‌های کشور است، اما در خصوص دوره پسادکتری تعامل مؤثری میان دانشگاه‌های کشور و دانشگاه‌های خارجی وجود ندارد.

۱۲ ضابطه‌مند نبودن ظرفیت پذیرش پژوهشگر پسادکتری توسط دانشگاه‌ها: در حال حاضر، ضابطه‌ای در خصوص اینکه هر دانشگاه چقدر ظرفیت پذیرش پژوهشگر پسادکتری دارد وجود ندارد و همین امر باعث شده که دانشگاه‌های با رتبه پایین‌تر نسبت به دانشگاه‌های برتر کشور، تعداد بیشتری پژوهشگر جذب کنند. برای نمونه در سال ۱۴۰۱، دانشگاه تبریز ۱۶۶ پژوهشگر و در همان سال دانشگاه تهران ۴۲ پژوهشگر پسادکتری جذب کرد [۱].

۱۳ ضعف در نظام آماری و رصد دوره‌های پسادکتری: به‌طور کلی آمار دقیقی در خصوص جزئیات (کمیت و کیفیت) دوره‌های پسادکتری در کشور وجود ندارد و از این نظر امکان شناسایی مشکلات و چالش‌های این دوره و برنامه‌ریزی برای اصلاح آن‌ها با مشکل مواجه

است. تعدد نهادها (بنیاد ملی علم ایران، بنیاد نخبگان، وزارت علوم) و نداشتن متولی مشخص در این زمینه مزید بر علت است.

۱۶ مشارکت ضعیف دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌ها و صنایع در بهره‌گیری از ظرفیت پژوهشگران پسادکتری: با توجه به ضعف فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی دوره پسادکتری در کشور، همچنین موانع موجود ارتباط بین دانشگاه با جامعه و صنعت، دستگاه‌های اجرایی، شرکت‌ها و صنایع مختلف کمتر در دوره‌های پسادکتری دانشگاه‌ها مشارکت می‌کنند و انگیزه کافی برای استفاده از ظرفیت پسادکتری دانشگاه‌ها برای حل مسائل خود ندارند. برای مثال براساس گزارش شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری فقط ۱۳ شرکت متقاضی دوره پسادکتری کاربردی هستند.^۱ شایان ذکر است که پرداخت حقوق توسط برخی از صنایع به پسادکترهای صنعتی جزء مصادیق تحقیق و توسعه محسوب نشده و از مزایای اعتبار مالیاتی بهره‌مند نمی‌شوند.

۱۵ فقدان سازوکارهای شفاف طی مراحل دوره پسادکتری: با وجود اینکه حدود ۱۵ سال از موضوع پسادکتری در کشور که به‌طور جدی مطرح شده گذشته، اما هنوز فرایند شفافیت از دوره پسادکتری در کشور وجود ندارد که افراد از چه مرحله‌ای و کجا باید فرایند دوره پسادکتری را آغاز کرده و چه مراحل دیگری را باید طی کنند.

۳. دوره پسادکتری در سایر کشورها

دوره پسادکتری در کشورهای پیشرو در حوزه آموزش عالی و به تعبیر دیگر دانشگاه‌های معتبر دنیا با توجه به نقشی که در پیشبرد دانش، حل مسائل و توانمندسازی افراد دارد از اهمیت خاصی برخوردار است. بر همین اساس این دانشگاه‌ها خط‌مشی‌ها و اقدام‌های خاصی در خصوص دوره پسادکتری در پیش گرفته‌اند. در این گزارش با مطالعه تطبیقی دوره‌های پسادکتری در دانشگاه‌های منتخب، خط‌مشی‌ها و راهبردهای اجرایی موفق آن‌ها استخراج شده است که در بخش پیشنهادها اجرای به کار بسته شده‌اند. در جدول زیر ویژگی‌های دوره‌های پسادکتری در دانشگاه‌های منتخب بررسی شده است.

۱. سازمان جهاد کشاورزی استان مازندران، شرکت ملی نفت ایران، مجتمع گاز پارس جنوبی، شرکت آلمینیای ایران و... برخی از این شرکت‌ها هستند.

جدول ۲. دوره پسادکتری در سایر کشورها

منابع	ملاحظات سیاستی	حقوق سالانه ^۱ به دلار آمریکا (سال) ^۲	طول دوره	کشور	نام دانشگاه	ردیف
[۹ و ۸]	در راستای بین‌المللی شدن دانشگاه، اولویتی برای دانشجویان خارجی در نظر گرفته شده است. اساتیدی که پژوهشگر پسادکتری جذب کنند، بر اساس شیوه‌نامه ارتقا از امتیاز برخوردار می‌شوند.	۳۷۱۲۶ (۲۰۲۵)	۲ سال	آلمان	دانشگاه صنعتی مونیخ ^۳	۱
[۱۲ و ۱۱ و ۱۰]	در این دانشگاه، مرکز شغلی دکتری طراحی شده است. این مرکز در گاهی برخی است که برای پشتیبانی از داوطلبان دکتری و پژوهشگران پسادکتری در مسیر توسعه شغلی‌شان طراحی شده و با برگزاری کارگاه‌ها و وبینارها، شبکه‌سازی و ارائه طرح‌های توسعه شغلی به مخاطبین خود کمک می‌کند. حقوق پژوهشگران پسادکتری در این دانشگاه بر اساس سطح تجربه و مهارت آن‌ها پرداخت می‌شود.	۵۲۵۱۱ تا ۳۳۶۸۳ (۲۰۲۵)	۳ سال	بلژیک	دانشگاه خنت ^۴	۲
[۱۳ و ۷]	طرح پسادکتری بویاً با هدف جذب استعداد های جوان آینده‌دار در سراسر جهان برای انجام پژوهش‌های پسادکتری و دنبال کردن پیشرفت آکادمیک در دانشگاه پکن از سال ۲۰۱۶ آغاز شد. بر اساس این طرح، هدف‌گذاری شده که در سال ۲۰۲۵ حداکثر ۳۸۰ نفر به‌عنوان پژوهشگر پسادکتری جذب شود.	۲۷۸۳۵ (۲۰۲۵)	۲ سال	چین	دانشگاه پکن ^۵	۳
[۱۵ و ۱۴]	افراد برای شرکت در دوره پسادکتری باید در مجلات چارک ۱ یا چارک ۲ مقاله منتشر کنند. همچنین، یکی از الزام‌ها برای پژوهشگران پسادکتری در دانشگاه قطر، انتشار حداقل ۶ مقاله در مجلات معتبر طی دوره پسادکتری است. به‌طور کلی، در کشور قطر در راستای بین‌المللی شدن، دانشگاه‌ها با دانشگاه‌های خارجی تفاهم‌نامه دارند و در بسیاری از موارد افراد را بورسیه می‌کنند و برای طی دوره به دانشگاه‌های خارجی می‌فرستند.	۹۸۸۹۲ تا ۵۹۳۴۰ (۲۰۲۵)	۲ سال	قطر	دانشگاه قطر ^۷	۴

۱. این مبالغ صرفاً به‌عنوان حقوق پرداخت می‌شود. عمده دانشگاه‌ها علاوه بر حقوق ماهانه، سالانه، کمک هزینه‌ها و مزایایی هم برای پژوهشگران پسادکتری فراهم می‌کنند.

۲. تاریخ تبدیل کلیه مبالغ به دلار آمریکا، ۲۷ تیر ۱۴۰۴ است.

- 3. Technical University of Munich
- 4. University of Ghent
- 5. University of Peking
- 6. Boya
- 7. Qatar University

منابع	ملاحظات سیاستی	حقوق سالانه ^۱ به دلار آمریکا (سال) ^۲	طول دوره	کشور	نام دانشگاه	ردیف
[۱۲۹۱۶]	در این دانشگاه، طرحی به نام دوره پسادکتری در شرکت‌ها وجود دارد. طرح پسادکتری در شرکت‌ها ابتکار مشترک دانشگاه‌ها، صنایع و بنیادهای فنلاندی است. این دوره که یک تا دو سال زمان می‌برد شامل دو مرحله است: دوره تحقیقاتی و یک دوره تحقیقاتی هدفمند در یک شرکت خاص. این دوره توسط شرکت‌ها و صندوق بنیاد PoDoCo تأمین مالی می‌شود. حقوق ماهیانه افراد نیز بر اساس عملکرد پژوهشگران متغیر است.	حداقل ۵۲۸۸۱ (۲۰۲۴)	۳ سال	فنلاند	دانشگاه تورکو ^۱	۵
[۱۸۹۱۷]	ساعت کاری پژوهشگران پسادکتری در دانشگاه توکیو ۵ روز در هفته (۳۵ ساعت و ۴۸ دقیقه در هفته) است. در ژاپن انجمن ترویج علم ژاپن ^۳ فعالیت‌های بسیاری در حوزه پژوهشی این کشور دارد. این جامعه با استفاده از طرح پسادکتری خود که به صورت جایزه ارائه می‌شود از پژوهشگران برتر کشورهای دیگر دعوت می‌کند که برای انجام پژوهش‌های مشترک، بحث و تبادل نظر با پژوهشگران به ژاپن سفر کنند و دوره پسادکتری خود را در این کشور سپری کنند.	۲۸۹۵۶ (۲۰۲۱-۲۰۲۲)	۲ تا ۳ سال	ژاپن	دانشگاه توکیو ^۲	۶
[۱۲۹۱۹]	در دانشگاه منچستر طرحی با نام پراسپر ^۵ اجرا می‌شود. این طرح حاصل همکاری بین دانشگاه‌های منچستر، لیورپول و لنکستر، با هدف بازتعریف رویکرد بریتانیا در توسعه شغلی پسادکتری و گشودن استعدادهای موجود در جامعه به نفع پژوهشگران، کارفرمایان و اقتصاد، برگزار می‌شود. شرکت‌کنندگان به فعالیت‌های توسعه‌ای که با همکاری طیف وسیعی از کارفرمایان و مرییان حرفه‌ای متعهد ایجاد شده‌اند، دسترسی پیدا می‌کنند تا مهارت‌ها و خواسته‌های خود و چگونگی همسویی آنها با نقش‌ها در بخش‌های مختلف را بررسی کنند. در این دانشگاه حقوق پژوهشگران پسادکتری متناسب با تجربه آن‌ها پرداخت می‌شود.	از ۲۴۹۲۴ تا ۷۱۹۲۳ (۲۰۲۵)	۱ تا ۵ سال	انگلیس	دانشگاه منچستر ^۴	۷

1. University of Turku
2. University of Tokyo
3. Japan Society for the Promotion of Science
4. University of Manchester
5. Prosper

منابع	ملاحظات سیاستی	حقوق سالانه ^۱ به دلار آمریکا (سال) ^۲	طول دوره	کشور	نام دانشگاه	ردیف
[۱۲۰۲۰]	در این دانشگاه، رصدخانه دائمی برای مشاغل دانشگاهی و گروه متمرکزی از پژوهشگران تشکیل شده است که به دنبال توسعه شغلی افراد دکتری و پسادکتری هستند. این رصدخانه متمرکز بر موارد زیر است: تضمین نظارت بر توزیع قراردادها، مدت‌دار برای ایجاد یک مسیر شغلی خطی و شفاف از دکتری و پسادکتری به سمت‌های دائمی؛ طراحی مشترک (با همکاری پژوهشگران) برای توسعه شغلی پژوهشگران در داخل و خارج از دانشگاه و ارتقای یک محیط پژوهشی حمایتی.	حدود ۲۶۹۱۸ (۲۰۲۵)	۲ تا ۳ سال	ایتالیا	دانشگاه پلی تکنیک تورین ^۱	۸
[۱۲۰۲۱]	در برخی طرح‌های پسادکتری این دانشگاه، افراد برای یک دوره دوساله به یک کشور خارجی اعزام می‌شوند و پس از آن نیز یک دوره یک ساله را در دانشگاه لیمریک طی می‌کنند. همچنین، در این دانشگاه، برنامه‌ای (شامل برگزاری کارگاه‌های توسعه شغلی، رزومه عملی، جلسات مصاحبه و ...) برای توسعه استعدادها و منابع انسانی (مانند پژوهشگران پسادکتری) طراحی شده است.	۱۱۰۰۸۱ تا ۴۹۸۲۶ بر اساس نوع طرح و شرایط پسادکتری (۲۰۲۵)	۱ تا ۳ سال	ایرلند	دانشگاه لیمریک ^۲	۹
[۲۳ و ۲۲ و ۱۲۰۲۴]	دانشگاه آنتورپ برای ایجاد اجتماعی از پژوهشگران پسادکتری، روزی را با عنوان «روز پسادکتری» معرفی کرده است. در روز پسادکتری بر موضوعاتی با اهمیت ویژه برای پژوهشگران پسادکتری، از جمله مشاغل فراتر از دانشگاه، رفاه، دانش شهر وندی و اجتماع پسادکتری‌ها در آنتورپ، تمرکز می‌شود. روز پسادکتری بخشی از یک استراتژی و برنامه عملیاتی گسترده‌تر دانشگاه برای جذب پژوهشگران پسادکتری است؛ چه پسادکتری‌هایی که می‌خواهند در دانشگاه فعالیت خود را ادامه دهند و چه آن‌هایی که به دنبال تقویت و گسترش مهارت‌های خود با توجه به مراحل شغلی فراتر از دانشگاه هستند.	۵۵۳۵۵ تا ۳۵۰۵۴ (۲۰۲۵)	۱ تا ۳ سال	بلژیک	دانشگاه آنتورپ ^۳	۱۰

1. Polytechnic University of Turin
2. University of Limerick
3. University of Antwerp

همان گونه که مشاهده شد دانشگاه‌های مطرح دنیا به موضوع پسادکتری اهمیت خاصی می‌دهند و در راستای اهداف کلان آموزش عالی خود، خط‌مشی‌هایی را در خصوص دوره پسادکتری در پیش می‌گیرند. در ادامه در راستای درس‌آموزی از تجربیات این دانشگاه‌ها در زمینه دوره پسادکتری، دلالت‌های سیاستی اقدام‌های این دانشگاه‌ها به صورت مختصر ذکر می‌شود:

- ۱ لحاظ کردن امتیاز برای اساتید میزبان دوره پسادکتری در آیین‌نامه ارتقای مرتبه اعضای هیئت علمی؛
- ۲ توسعه مسیر شغلی پژوهشگران پسادکتری از طریق ایجاد مرکز یا سامانه در خصوص مشاغل مرتبط با پژوهشگران، برگزاری دوره‌های توانمندسازی، شبکه‌سازی، برگزاری رویدادهای مشترک با صنعت و ...؛
- ۳ رقابتی کردن دوره پسادکتری و ارائه آن به صورت جایزه به این صورت که هر سال ظرفیت معینی برای دوره پسادکتری مشخص شود و افراد برای ورود به دوره پسادکتری با یکدیگر رقابت کنند؛
- ۴ استفاده از مسائل و طرح‌های ملی کشور در تعریف موضوعات پسادکتری؛
- ۵ برگزاری مشترک دوره‌های پسادکتری با دانشگاه‌های خارجی برتر در راستای بین‌المللی شدن؛
- ۶ دعوت از پژوهشگران برتر سایر کشورها برای گذراندن دوره پسادکتری در دانشگاه‌های کشور؛
- ۷ پرداخت متغیر حقوق پژوهشگران (با تعیین میزان حداقل پرداخت) براساس تجربه و عملکرد پژوهشگران؛
- ۸ برگزاری دوره‌های پسادکتری دوگانه (در دانشگاه و صنعت)؛
- ۹ تأمین مالی دوره‌های پسادکتری توسط بنیادها، بخش خصوصی و صنعت؛
- ۱۰ تهیه منشور اخلاقی، منشور پسادکتری و مشخص کردن تعهدات ذی‌نفعان مختلف (استاد، پژوهشگر و ...)
- ۱۱ شبکه‌سازی و ایجاد اجتماع پسادکتری.

۴. جمع‌بندی و پیشنهاد

با وجود اینکه طی یکی دو دهه اخیر در کشور به موضوع پسادکتری توجه شده است، اما عمر کوتاه این دوره در کشور، توجه اندک مدیران و خط‌مشی‌گذاران به این دوره و مسائل و چالش‌های اجرایی باعث شده این دوره در پیشبرد علمی و حل مسائل کشور مؤثر واقع نشود. بنابراین، مؤثر واقع شدن بند «ب» ماده ۹۴) برنامه هفتم پیشرفت که در راستای جهت‌دهی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی به سمت حل مسائل کشور از طریق دوره‌های پسادکتری است، نیازمند توجه و در نظر گرفتن چالش‌ها و مسائل و مشکلات اجرایی این دوره و حل آن‌هاست. براین اساس باید با فراهم کردن الزام‌های اجرایی این بند، زمینه لازم برای تأثیرگذاری دوره‌های پسادکتری در حل مسائل کشور فراهم شود. در همین راستا، در ادامه پیشنهادهایی برای برون‌رفت از وضعیت فعلی و حل مسائل و مشکلات اجرایی دوره پسادکتری در کشور ارائه می‌شود تا از این طریق زمینه لازم برای اجرایی‌سازی بند «ب» ماده ۹۴) برنامه هفتم پیشرفت فراهم شود. پیشنهادهایی که با توجه به عناصر اصلی دخیل در دوره پسادکتری و مسائل و مشکلات اجرایی این دوره می‌توان در سه بخش بیان کرد:

الف) تعریف مسائل و اولویت‌های پژوهشی

➤ **هدف‌مند کردن موضوعات دوره پسادکتری در راستای اولویت‌های پژوهشی کشور:** در راستای حل مسائل کشور، موضوعات تمامی دوره‌های پسادکتری کاربردی که میزبان آن‌ها یکی از دستگاه‌های دولتی است و دوره‌های پسادکتری اولویت‌محور بنیاد ملی نخبگان، مبتنی بر «اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور در بازه زمانی ۱۴۰۷-۱۴۰۳» (مصوب شورای عالی عتف) تعریف شود و در سامانه ساجد وزارت عتف فراخوان آن صورت گیرد. بررسی همسویی و انطباق موضوعات پیشنهادی با اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور نیز برعهده دبیرخانه شورای عالی عتف است. علاوه بر این صنایع و واحدهای تولیدی بخش خصوصی متقاضی بهره‌گیری از ظرفیت پژوهشگران

پساکتری نیز تقاضاهای خود را در این سامانه ثبت کنند. سپس دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها با مراجعه به این سامانه، نیازها را دریافت و مبتنی بر آن پژوهشگران پساکتری را جذب کنند.

➤ **تمرکز همه فراخوان‌های دوره پساکتری در سامانه ساجد وزارت عتف:** برای اطلاع‌رسانی مناسب فراخوان‌های دوره پساکتری و همچنین فراهم کردن فرصت برابر داوطلبین دوره پساکتری، دانشگاه‌ها مکلف شوند همه فراخوان‌های دوره پساکتری (بنیادی، کاربردی، فناوری و صنعتی) را در سامانه ساجد اطلاع‌رسانی کنند. همچنین، برای کاهش هزینه‌ها، پرهیز از موازی‌کاری، آگاهی و دسترسی بهتر کاربران به سامانه‌های مرتبط با علم و فناوری کشور، می‌توان کلیه این سامانه‌ها، مانند ساجد، نان، ساتع، ستاد ایران و ... را ذیل پنجره واحد علم و فناوری در شورای عالی عتف جمع‌بندی کرد.

مشخصاً پیشنهاد می‌شود عبارت «پنجره واحد علم و فناوری: درگاهی یکپارچه است که از طریق آن خدمات، فرایندها و اطلاعات کلیه سامانه‌های فعال در حوزه علوم، تحقیقات و فناوری در دسترس پژوهشگران، فناوران، سیاستگذاران و سایر ذی‌نفعان قرار می‌گیرد» جایگزین عبارت «سامانه ساتع: سامانه ملی تقاضا و عرضه پژوهش و فناوری که یکی از سامانه‌های مرتبط با پنجره واحد نظام ایده‌ها و نیازها (نان) است» در ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پساکتری شود.

➤ **اضافه شدن دوره پساکتری بنیادی به دوره‌های پساکتری جایگزین خدمت:** با توجه به اینکه حل مسائل کشور و انجام موفقیت‌آمیز دوره‌های پساکتری کاربردی، فناوری و صنعتی نیازمند بلوغ دانش‌های بنیادی در کشور است، پیشنهاد می‌شود دوره‌های پساکتری بنیادی نیز به دوره‌های پساکتری جایگزین خدمت اضافه شود. در حال حاضر، تنها دوره‌های پساکتری کاربردی، فناوری و صنعتی از این ظرفیت برخوردار هستند.

➤ **مشخص شدن متولی صدور گواهی اتمام دوره پساکتری صنعتی و فناورانه:** با توجه به اینکه هم‌اکنون روال مشخص و روشنی برای صدور گواهی پژوهشگران پساکتری صنعتی و فناورانه وجود ندارد، پیشنهاد می‌شود گواهی پایان دوره پساکتری صنعتی با تأیید مشترک وزارت صنعت، معدن و تجارت و حسب مورد یکی از وزارتین علوم و بهداشت صادر شود. در مورد پژوهشگران پساکتری فناورانه نیازمند تأیید مشترک معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور و یکی از وزارتخانه‌های علوم و بهداشت است.

ب) پذیرش پساکتری

➤ **متمرکز کردن مسائل بیمه و حقوق پژوهشگران پساکتری در بنیاد ملی علم ایران:** یکی از مشکلات دوره پساکتری در کشور، مسائل مربوط به بیمه و حقوق پژوهشگران پساکتری است که متولیان این دوره ضمن هماهنگی ضعیف با یکدیگر، نسبت به بیمه کردن و پرداخت کامل حقوق پژوهشگران مقاومت می‌کنند. با توجه به سابقه بنیاد ملی علم در حمایت از پژوهشگران پساکتری، پیشنهاد می‌شود این بنیاد، متولی بیمه و حقوق این پژوهشگران شود. همچنین لازم است بنیاد علم با توجه به آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پساکتری، نسبت به بازتعریف معیارهای حمایت از پژوهشگران پساکتری اقدام کند. شایان ذکر است که براساس بند «الف» ماده (۶) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پساکتری بیمه کردن پژوهشگران پساکتری از تعهدات دانشگاه یا دستگاه به‌کارگیرنده است. در نتیجه براساس ماده (۱۱) همین آیین‌نامه، به‌کارگیری پژوهشگر پساکتری به منزله استخدام دائمی او نیست و پس از اتمام دوره پساکتری، دانشگاه یا دستگاه به‌کارگیرنده هیچ‌گونه تعهدی نسبت به استخدام پژوهشگر پساکتری ندارند.

➤ **پرداخت مبتنی بر تجربه و عملکرد پژوهشگر:** در حال حاضر حقوق تمامی پژوهشگران بدون توجه به تجربه و عملکرد آنان یکسان لحاظ می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود مقدار حداقل و پایه‌ای برای حقوق پژوهشگران پساکتری توسط معاونت پژوهشی وزارت عتف تعیین شود و مابقی آن براساس میزان تجربه و عملکرد آن‌ها پرداخت شود. همچنین میزان حقوق پژوهشگران دوره‌های پساکتری کاربردی، فناوری و صنعتی براساس توافق میان پژوهشگر و کارفرما تعیین شود.

➤ **اصلاح مدت زمان حمایت از پژوهشگران پساکتری:** براساس ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پساکتری، طول

دوره پسادکتری یک سال و با تأیید کارگروه تا سه سال قابل تمدید است، اما در عمل صرفاً برای یک سال حقوق به پژوهشگر پسادکتری پرداخت می‌شود؛ و برای مدت زمان بیشتر از یک سال حقوقی پرداخت نمی‌شود که این امر بر کیفیت دوره پسادکتری تأثیر گذاشته است. از همین رو، پیشنهاد می‌شود عبارت «در دوره‌های کاربردی، فناوری و صنعتی حداکثر تا سه سال و در دوره‌های بنیادی حداکثر تا دو سال حقوق و بیمه پژوهشگران پسادکتری برقرار است» به انتهای عبارت «دوره پسادکتری» در ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری الحاق شود.

➤ **فقدان اشتغال همزمان پژوهشگران پسادکتری در سایر دستگاه‌ها:** با هدف ارتقای کیفیت دوره‌های پسادکتری، پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌ها صرفاً افرادی را که شاغل نیستند به‌عنوان پژوهشگر پسادکتری جذب کنند. همچنین با توجه به شرایط اقتصادی (به‌خصوص که این گروه از پژوهشگران متأهل یا در سنین ازدواج هستند)، حقوق پژوهشگران متناسب با شرایط تأهل و فرزندآوری افزایش یابد و حداقل برابر با استادیار پایه یک شود.

➤ **ضابطه‌مند کردن اتمام دوره پسادکتری:** با توجه به پایین بودن مبلغ حقوق پژوهشگران پسادکتری، لازم است نهادهایی که پرداخت حقوق پژوهشگران را انجام می‌دهند، تمامی مبالغ را به پژوهشگر در زمان مقرر پرداخت کنند و هیچ‌گونه مبلغی به‌عنوان ضمانت تحویل خروجی (مانند پذیرش مقاله) نزد خود نگه ندارند. با این حال لازم است، تحویل گواهی اتمام دوره پسادکتری به پژوهشگر، منوط به تحویل خروجی‌ها و دستاوردهای لازم باشد.

➤ **افزایش حداکثر فاصله زمانی مجاز بین اخذ مدرک دکتری تا دوره پسادکتری به ۵ سال:** با توجه به اینکه دوره پسادکتری هنوز به درستی بین دانشگاهیان کشور مطرح نشده و در بسیاری از دانشگاه‌های خارجی نیز حداکثر فاصله زمانی از اخذ مدرک دکتری تا دوره پسادکتری ۵ سال است؛ پیشنهاد می‌شود برای استقبال بیشتر دانش‌آموختگان از دوره پسادکتری، حداکثر مدت زمان بین اخذ مدرک دکتری تا دوره پسادکتری از ۴ سال به ۵ سال افزایش یابد. به‌طور مشخص در ماده (۵) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری عبارت «رعایت حداکثر فاصله زمانی پنج سال بین دانش‌آموختگی مقطع دکتری و شروع دوره پسادکتری» جایگزین جزء ۵ می‌شود.

➤ **خروجی محور کردن فعالیت‌های پژوهشگران پسادکتری:** در برخی از دانشگاه‌ها و دستگاه‌های به‌کارگیرنده پژوهشگران پسادکتری به پژوهشگران مانند کارمند نگر بسته می‌شود که باید به‌طور تمام وقت در دانشگاه یا دستگاه حضور فیزیکی داشته باشد. این در حالی است که پژوهشگری یک شغل حرفه‌ای محسوب می‌شود و نه یک کار اداری. بنابراین لازم است نظارت بر پژوهشگران پسادکتری بیشتر به‌صورت ارزیابی خروجی‌های آن‌ها باشد تا نظارت‌ها و ارزیابی‌های اداری و... در همین راستا، لازم است جزء «۳» بند «ج» ماده (۶) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری تحت عنوان «حضور تمام وقت در مؤسسه، مرکز فناوری، واحد صنعتی» حذف شود و سبد متنوعی از خروجی‌ها (مقاله، کتاب، تولید و توسعه محصول فناورانه، ثبت اختراع و...) به‌عنوان ملاک ارزیابی افراد تعیین شود.

➤ **تعیین ظرفیت پذیرش دوره پسادکتری برای دانشگاه‌ها:** برای ارتقای کیفیت دوره پسادکتری در کشور و توزیع عادلانه فرصت‌ها، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت هر ساله براساس ارزیابی‌های صورت گرفته (مانند ISC)، ظرفیت هریک از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی را برای پذیرش پژوهشگران پسادکتری (در دوره‌های بنیادی) اعلام کنند. پیشنهاد می‌شود عبارت «تعیین ظرفیت پذیرش محققان پسادکتری برای مؤسسات، مرکز فناوری و واحد صنعتی» به‌عنوان جزء «۹» به بند «ب» ماده (۷) آیین‌نامه جذب و به‌کارگیری محققان پسادکتری الحاق شود.

➤ **تسهیل پذیرش پژوهشگر پسادکتری از میان دانش‌آموختگان بین‌المللی:** در راستای ارتقای تعاملات بین‌الملل و استفاده از ظرفیت دانش‌آموختگان بین‌المللی، معاونت‌های پژوهشی وزارتین پذیرش این گروه را در دوره‌های پسادکتری کاربردی، فناوری و صنعتی پیش‌بینی و تسهیل (مانند تسهیل ورود و خروج مکرر، امور رفاهی و...) کنند. همچنین در صورتی که این گروه از پژوهشگران دارای شرایط لازم بهره‌مندی از تسهیلات سازمان توسعه همکاری‌های علمی و فناورانه بین‌المللی معاونت علمی باشند، ضروری است این سازمان

حمایت‌های لازم از این پژوهشگران را به عمل آورد. مشخصاً پیشنهاد می‌شود عبارت «شخص ایرانی یا غیرایرانی است که با مدرک دکتری تخصصی (D.Ph) از دانشگاه‌های معتبر داخلی یا خارجی مورد تأیید به صورت تمام وقت در قالب ضوابط این آیین‌نامه، زیر نظر فرد میزبان فعالیت می‌کند. در این دوره محقق پسادکتری حق اشتغال همزمان ندارد» جایگزین تعریف محقق پسادکتری در ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به کارگیری محققان پسادکتری شود.

ج) راهکارهای مربوط به دانشگاه‌ها و اعضای هیئت علمی

➤ در نظر گرفتن امتیاز برای ارتقای مرتبه و ترفیع پایه اساتید میزبان دوره پسادکتری: برای ترغیب اساتید دانشگاه به میزبانی دوره پسادکتری، پیشنهاد می‌شود در ماده پژوهشی آیین‌نامه‌های ارتقای مرتبه و ترفیع پایه اساتید، امتیازی برای میزبانی دوره پسادکتری لحاظ شود. به طور مشخص یک بند با عنوان «میزبانی از دوره‌های پسادکتری صنعتی، کاربردی و فناورانه» به عنوان جزء «ج» به بند «۵» جدول پ-۲ و پ-۳ و پ-۳-۳ پیش‌نویس آیین‌نامه ارتقای مرتبه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و پژوهشی کشور (نسخه ۱۴۰۴/۰۲/۲۷) الحاق شود.

➤ ارزیابی دوره‌های اساتید میزبان دوره پسادکتری: برای ارتقای کیفیت دوره پسادکتری، نظام ارزیابی برای اساتید میزبان دوره پسادکتری طراحی شود و عملکرد اساتید در راهنمایی دانشجویان ارشد، دکتری و پژوهشگران پسادکتری قبلی سنجیده شود. بنابراین پذیرش هر نوع پژوهشگر پسادکتری جدید برای هر یک از اساتید منوط به داشتن عملکرد موفق در این زمینه است. لذا پیشنهاد می‌شود عبارت «تعیین فرد میزبان دوره پسادکتری و ارزیابی دوره‌های آنها و تنظیم ظرفیت پذیرش بر این اساس» جایگزین جزء «۵» بند «الف» ماده (۶) آیین‌نامه جذب و به کارگیری محققان پسادکتری شود.

➤ اجرای دوره‌های پسادکتری مشترک بین دانشگاه‌های داخلی و خارجی: در راستای بهبود کیفیت دوره پسادکتری و افزایش تعاملات با دانشگاه‌های خارجی، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت اجرای دوره‌های پسادکتری مشترک میان دانشگاه‌های ایرانی و خارجی و میان اساتید ایرانی و خارج از ایران را تسهیل (مانند رفع موانع اداری، تأمین مالی مناسب و ...) کند. همچنین برای این گروه از دوره‌های پسادکتری امتیازات و مزایای ویژه‌ای (از نظر مالی، امتیاز اساتید میزبان در آیین‌نامه ارتقا و ...) در نظر بگیرند. لذا پیشنهاد می‌شود عبارت «دوره‌های پسادکتری مشترک: دوره‌ای است که در آن محقق پسادکتری با توافق دانشگاه‌های داخل و خارجی روی یک پروژه مشترک کار می‌کند. هزینه‌های دوره با توافق طرفین پرداخت می‌شود» به ماده (۱) آیین‌نامه جذب و به کارگیری محققان پسادکتری الحاق شود.

➤ رصد دوره‌های پسادکتری توسط معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت: برای آگاهی از مشکلات دوره پسادکتری و بهبود کیفیت این دوره، معاونت‌های پژوهشی وزارتین علوم و بهداشت به صورت مستمر اجرای دوره‌های پسادکتری را رصد کرده و ضمن برطرف کردن مسائل و چالش‌های دوره، اطلاعات آماری این دوره را در سالنامه‌های آماری مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی منتشر کنند. ارائه این آمار همچنین باعث تسریع در روند رصد اجرای بند «ب» ماده (۹۴) (که تأکید دارد ۲۰ درصد پسادکتری باید به دوره‌های کاربردی، فناوری و صنعتی اختصاص یابد) خواهد شد.

- [۱] رضانی م، احتشام‌نژاد، نقی‌زاده ر، «جایگاه پسادکتری در ایران در مقایسه با سایر کشورهای منتخب»، علوم و فنون مدیریت اطلاعات، ۱۴۰۳، ۱۰(۴).
- [2] Huang Y, Cantwell B, Taylor BJ. Reasons for Becoming a Postdoc: Differences by Race and Foreign-Born Status. *Teachers College Record*. 2016; 118(11).
- [3] Yadav A, Seals CD, Sullivan CMS, Lachney M, Clark Q, Dixon KG, et al. The Forgotten Scholar: Underrepresented Minority Postdoc Experiences in STEM Fields. *Educational Studies*. 2020; 56(2).
- [4] Cantwell B, Taylor BJ. Rise of the Science and Engineering Postdoctorate and the Restructuring of Academic Research. *The Journal of Higher Education*. 2015; 86(5).
- [5] NSF. Graduate students, postdoctoral appointees, and doctorate-holding nonfaculty researchers in science, engineering, and health: 1975–2022. *National Center for Science and Engineering Statistics*; 2024.
- [۶] پاسخ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به نامه‌ی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. با شماره ۵۴۸۰/۰۵۴۲۰۰-۱۶۲-۸۲ مورخ ۱۴۰۴/۰۵/۰۵
- [7] Chinese Postdoctoral Science Foundation. China Postdoctoral System. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK "<https://english.chinapostdoctor.org.cn/system/index.html>"
- [8] Technical University of Munich. TUM Global Postdoc Fellowship. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK "<https://www.tum.de/en/about-tum/careers-and-jobs/postdocs/tum-global-postdoc-fellowship?r=1>"
- [9] Technical University of Munich. Evaluation and promotion. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK "<https://www.tum.de/en/about-tum/careers-and-jobs/faculty-recruiting/evaluation-promotion>"
- [10] University of Ghent. Salary scale Assistant, post-doctoral assistant; VWP: e.a. assistant language lector. [Online].; 2025. Available from: HYPERLINK "<https://www.ugent.be/en/work/talent/welcoming-new-staff/salaryscales/aapvwpeas3.htm>"
- [11] University of Ghent. Postdoctoral Fellowships. [Online].; 2025. Available

from: HYPERLINK “<https://www.ugent.be/en/research/funding/national/fwo/postdoctoralfellowships.htm>”<https://www.ugent.be/en/research/funding/national/fwo/postdoctoralfellowships.htm>.

[12] Engels T, Hasgall A, Peneoasu AM. Postdoctoral researchers at European universities: profiles, roles and institutional support structures; 2024.

[13] Peking University. 2025 Peking University Boya Postdoctoral Fellowship Call for Applications. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://postdocs.pku.edu.cn/tzgg/23e7ff5c7223496eb014f454d49c43db.htm>”<https://postdocs.pku.edu.cn/tzgg/23e7ff5c7223496eb014f454d49c43db.htm>.

[14] Qatar University. Research Support (Grants and Contracts): Post-Doc Initiative Program: Qatar University; 2022.

[15] Qatar University. Memorandum of Understanding. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://www.qu.edu.qa/en-us/Offices/vpaa/Pages/memorandum-of-understanding.aspx>”<https://www.qu.edu.qa/en-us/Offices/vpaa/Pages/memorandum-of-understanding.aspx>.

[16] University of Turku. Postdoctoral Researcher positions (4 positions) in the fields of Science, Medicine and: University of Turku; 2024.

[17] University of Tokyo. Postdoctoral researcher positions at the Institute for Solid State Physics (ISSP): University of Tokyo; 2021.

[18] Japan Society for the Promotion of Science. Postdoctoral Fellowships for Research in Japan: Program Guidelines FY2022: Japan Society for the Promotion of Science; 2022.

[19] University of Manchester. Research Fellow in Extremes – The Mechanics of Condensed: University of Manchester; 2025.

[20] Polytechnic University of Turin. MSCA@PoliTO - Postdoctoral Fellowships 2025. [Online]; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://www.polito.it/en/research/research-funding/horizon-europe/marie-skłodowska-curie-actions-msca/postdoctoral-fellowships-2025>”<https://www.polito.it/en/research/research-funding/horizon-europe/marie-skłodowska-curie-actions-msca/postdoctoral-fellowships-2025>.

[21] University of Limerick. Postdoctoral Fellowship Opportunities at University of Limerick 2024-25. [Online].; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://www.ul.ie/research/postdoctoral-fellowship-opportunities-at-university-of-limerick-2024-25>”<https://www.ul.ie/research/postdoctoral-fellowship-opportunities-at-university-of-limerick-2024-25>.

[22] University of Antwerp. MSCA Postdoctoral Fellowships. [Online].; 2025. Available from:

HYPERLINK “<https://www.uantwerpen.be/en/research/policy/funding/horizon-europe/pillar1/msca/marie-curie/>”
<https://www.uantwerpen.be/en/research/policy/funding/horizon-europe/pillar1/msca/marie-curie/>.

[23] University of Antwerp. Postdoctoral Fellowships. [Online].; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://www.uantwerpen.be/en/research/policy/funding/flemish-funding/fwo/postdoc/>”
<https://www.uantwerpen.be/en/research/policy/funding/flemish-funding/fwo/postdoc/>.

[24] University of Antwerp. What do we offer?/ Salaries/ Scholarship Amounts. [Online].; 2025. Available from: HYPERLINK “<https://www.uantwerpen.be/en/jobs/what-do-we-offer/>”
\\“1105115”<https://www.uantwerpen.be/en/jobs/what-do-we-offer/#1105115>.

گزیده سیاستی

تحقق بند «ب» ماده (۹۴) برنامه هفتم پیشرفت مستلزم اصلاح نظام پرداخت مبتنی بر تجربه و عملکرد پژوهشگر پسادکتری، تعیین ظرفیت پذیرش محققان پسادکتری برای مؤسسه میزبان و در نظر گرفتن امتیاز برای ارتقای اساتید میزبان دوره‌های پسادکتری است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی بازار نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۳۸۵۵ | ایمیل الکترونیک: imrc@males.ir

وبسایت: rc.males.ir